

ЦЕРКВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ

Ірина Гнідик

Роль Греко-католицької церкви у національно-культурному становленні української еміграції у США

Iryna Hnidyk

The role of Greek Catholic Church in the national and cultural development of Ukrainian emigration in the USA

The position of Ukrainians from Galicia and Transcarpathia in the USA in the last quarter of XIX c. and the role of the Greek Catholic clergy in the organizations of spiritual, national, social and cultural life of Ukrainian emigrants' community in a foreign American environment are studied.

Keywords: emigration, Greek-Catholic Church, Diaspora, national identity

Досліджується становище українців з Галичини та Закарпаття у США в останній чверті XIX ст., а також роль греко-католицького духовенства в організації духовного, національного, суспільного та культурного життя української еміграційної спільноти у чужому американському середовищі.

Ключові слова: еміграція, Греко-католицька церква, діаспора, національна ідентичність

Упродовж нелегких етапів української історії Греко-католицька церква відіграла важливу роль не лише у духовному, а й у суспільному, національному, економічному та культурно-освітньому житті українців. Як зазначав дослідник церковної історії Атанасій Великий, релігія і церква є основними «каталізаторами» української історії, які допомагають зрозуміти основні лінії її розвитку¹. Яскравим прикладом є участь греко-католицького духовенства у процесі становлення української нації, утвердження ідентичності та державницької ідеї українців у XIX–на початку XX ст. Цей процес відбувався не лише на батьківщині. ГКЦ стала осердям національно-культурного становлення українських емігрантів закордоном, особливо у США.

Питання участі ГКЦ у національно-суспільному розвитку українців постійно привертає увагу українських та закордонних дослідників. Зокрема,

різні аспекти даної проблематики досліджували А. Каппелер, І.-П. Химка, О. Турій, І. Скочиляс, І. Монолатій² та ін. Процес розвитку ГКЦ та релігійно-національне становлення українських емігрантів у США аналізували І. Кашак, А. Пекар, В. Юшкевич, В. Паска, В. Важеський, Б. Процко, М. Куропась, К. Королевський (справжнє ім'я – Жан Франсуа Жозеф Шарон), П.-Р. Магочі А. Шіпман, Дж. Бреді, М. Санфіліппо³ та ін. Проте ця тематика надалі залишається актуальною і потребує детального дослідження. Мета статті полягає в аналізі початкового етапу розбудови інституцій ГКЦ у США (1884–1914) у взаємозалежності з національно-суспільним та культурним самовизначенням українських емігрантів.

Починаючи з останньої чверті XIX ст. до США прибула велика кількість українців з Галичини і Закарпаття. Бідність та важкі умови проживання, проблема нестачі землі на батьківщині були найсильнішими рушіями еміграційного руху до США⁴. В Америці українських переселенців зустріли доволі ворожо. Основною організаційною проблемою перших українських переселенців у США була відсутність власної інтелігенції, яка могла б взяти на себе роль національно-культурного проводу у чужому середовищі. З цього приводу священник Олексій Пристай, котрий приїхав до Америки наприкінці листопада 1907 р., у своїх спогадах наголошував: «На американській еміграції були самі бідні емігранти зарібники, в числі до 400 тисяч душ та до сотки священників і майже стільки дяко-учителів, та що світської інтелігенції на таке будь що велике число робочого народу було в самих початках еміграції (у 1888 р.) не більше, як один адвокат доктор Чубка, котрий не мав з чого жити і мусів заробляти собі на життя важкою ручною працею»⁵.

В умовах чужого середовища, незнайомої мови та культури українські емігранти гостро відчували потребу до організації рідної Греко-католицької церкви, яка була центром їхнього духовного, культурного, суспільного життя на батьківщині⁶. Упродовж XIX–початку XX ст. Церква стала для них опорою національної свідомості, ідей української державності та розвитку національних традицій, мови, історії, духовних і культурних цінностей⁷. Приналежність до греко-католицького обряду стала тим інтеграційним чинником, який об'єднував українських емігрантів та відрізняв їх від американських римо-католиків та інших емігрантських спільнот у США⁸. Як зазначають дослідники, українські переселенці зосереджувалися більше на обряді, ніж на національності; для них рідна віра, Церква, традиції були своєрідним прихистком на чужині⁹. На даний період національна ідентифікація української еміграції була ще слабо-розвиненою, тому вони часто ототожнювали свою віру зі своєю національністю¹⁰. За спостереженням дослідників, цей аспект є визначальним для вивчення специфіки суспільного розвитку українців не лише на батьківщині, а й за

кордоном. Зокрема, Роберто Перін для вивчення католицизму у США у період потужної еміграції застосовував критерій співзалежності релігії, етнічності та національності¹¹.

З приводу релігійної та національної ідентифікації точилися суперечки і між самими українцями в Америці. Зокрема, у газеті «Свобода» (число 42, 1910 р.) автор вів дискусію з часописом «Шершень», який негативно оцінив співзалежність національного і релігійного самовизначення. «Було багато історичних причин, які приневолити український нарід лучити тісно релігію з народністю... коли члени Гр. Католицької Церкви, (хочби єї і відділено церков і релігію від понятя національности) будуть сильними в значіну духовім і свідомі свого я, своєї душі безсмертної, і випливаючих з сего консеквенцій, тоді і український нарід якого сі релігійні люди будуть членами, стане могучим. ... наша Церков є на скрізь національною, та що успіх гр. кат. церкви се успіх українського народа»¹² – переконував автор на противагу «Шершню».

Таким чином, Греко-католицька церква стала для українських переселенців своєрідним виразником національної окремішності у чужому середовищі. Вони проживали на територіях канонічного підпорядкування американській римокатолицькій ієрархії, яка з огляду на різницю обрядів, мови, звичаїв та етнічне походження ставилася до них негативно. За таких обставин відмова від свого обряду означала б також втрату національно-суспільної окремішності.

Процес становлення ГКЦ у США розпочався наприкінці 1884 р. Група українців з м. Шенандоа (Пенсильванія) та сусідніх територій відправили лист до львівського архиєпископа Сильвестра Сембратовича з проханням прислати «нашого рідного священика», щоб «[...]могли мати те святе, що є у нашій батьківщині»¹³. Невдовзі, у грудні до США прибув перший греко-католицький священик І. Волянський. Він розпочав масштабну працю не тільки задля духовного, а й національного, суспільного та освітнього розвитку своїх парафійан, закликаючи їх до збереження своєї національної ідентичності та постійного освітнього розвитку¹⁴. Саме з цією метою він організував видання першого українського часопису «Америка». «І ми Русини, хоч не давно осіли ми в Америці і не є дуже заможними, проте не хочемо бути останніми. Початок до нашої просвіти вже зроблений: маємо одну руську Церкву в Шенандорі, при ній організовано братство св. Миколая, а також засновуємо школу і читальню. Тепер хочемо зробити пробу, чи вартий наш народ мати свій часопис (газету) в Америці. Те, що газети значно спричиняються до піднесення народу, знає кожний. Досить подивитися на Американців: мало тут знайдеться людей, які б не читали якої-небудь газети. Через це і народ тут набагато розумніший, порівняно зі старим краєм. І ми хотіли б, щоб і наші люди через читання цього часопису могли довідатися дещо цікавого і корисного і таким способом зрос-

тати в просвіті; і водночас щоби серед чужих народів не забували своєї святої віри, обряду та мови. [...] Задля того покажіть, чи варті ми бути народом, чи маємо бути вічно погордженими причепами»¹⁵.

У 1887 р. на запрошення Івана Волянського до США прибув студент Львівського університету Володимир Сіменович. Він почав організовувати культурно-просвітницький розвиток українських емігрантів. Для організації хорів, читалень та курсів для неписьменних він привіз до Америки книжки львівської «Просвіти», томи виданої Олександром Барвінським «Історичної бібліотеки», «Підручник до легкого і скорого виученя читати і писати молодих і старих», напрацювання народного вчителя М. Константиновича, збірник українських квартетів «Кобзар», виданий у Львові 1884 р., випуски «Бібліотеки музикальної» (над ними працювали учні львівської академічної гімназії)¹⁶ тощо. Отже, українські інтелектуальні та культурні здобутки з батьківщини стали фундаментом для становлення еміграційної спільноти у США. Згодом В. Сіменович заснував першу українську читальню у Шенандоа (штат Пенсильванія)¹⁷ і став редактором вже згаданого часопису «Америка»¹⁸.

У вересні 1893 р. в Америці з'явився ще один український часопис «Свобода». Вже з першого випуску у газеті засновано рубрику «Вісті зі старого краю», а також «Американські новини»¹⁹.

Новий етап розвитку ГКЦ у США розпочався після приїзду першого греко-католицького єпископа Стефана (чернече ім'я Сотер) Оргинського у серпні 1907 р. З цього приводу священник О. Пристай писав: «До призначення американським єпископом покійного Сотера Оргинського, крім двох інтелігентів українських лікарів та кількох кандидатів на «інтелігенцію» та трохи більше як 50 священників, українці емігранти не мали більше інтелігентного проводу. Аж доперва по приїзді єпископа Оргинського появився правдивий духовний і світський, патріотичний та безінересовний провідник в одній особі, а ним був якраз сам єпископ Оргинський. Єпископ Оргинський неначе б вийшов зі школи бл. п. кардинала Мерсієра, котрий писав: «Релігія Христова робить патріотизм безумовним законом», був українським «Мерсієром», бо був і єпископом християнським і рівночасно українським патріотом»²⁰.

С. Оргинський розгорнув широку освітньо-культурну кампанію для української еміграційної спільноти у США. Ще у першому пастирському листі від 25 червня 1907 р. він окреслив душпастирську програму своєї діяльності і наголосив на завданні освітнього розвитку української еміграції в Америці з метою скинути «[...] пута застою і ретроградности (відсталості – І. Г.)»²¹.

На ініційованому єпископом з'їзді греко-католицького духовенства США (15–16 жовтня 1907 р.) було обговорено програму розвитку церкви, заакцентовано на важливості заснування парафіяльних шкіл, сиротинців, семінарії, а також

виданні етимологічної книги та катехизму рідною мовою²². Згодом, 15 вересня 1910 р. на конвенції делегатів всіх греко-католицьких парафій під керівництвом С. Ортинського було утверджено ініціативу заснувати вищу школу для підготовки українських емігрантів до американських університетів²³. Для допомоги в організації шкільництва та сиротинців 28 листопада 1911 р. з Яворівського монастиря до США прибули чотири монахині-василіянки на чолі з Оленою Лянгевич²⁴. Попри значні фінансові труднощі було засновано сиротинець, який став домом для 131 дитини (для нього у Чесалік Сіті було придбано 180 акрів власності). Крім цього, у 1912 р. сестри відкрили друкарню у Філадельфії та почали видавати часопис «Місіонер»²⁵.

С. Ортинський постійно наголошував українським емігрантам на збереженні своєї національної ідентичності, мови та звичаїв, щоб вони не ототожнювали себе з іншими національностями: «Ви не є жадні руські, ні поляки, ні австрійки, ні мадари, ви є «Русини», «Русинки» (*цей термін і його латиномовний аналог Ruthenians використовувався у цей час, і його слід розуміти як «українці» – І. Г.*). Не мішайтеся з іншими людьми, шануйте і любіть своє рідне»²⁶. Єпископ застерігав своїх вірних, щоб не зраджували і не цуралися свого народу, бо така поведінка, за його порівнянням, подібна іржі, яка може легко знищити²⁷.

Результатом активної співпраці духовенства та мирян стало заснування значної кількості українських організацій та часописів у США. З цього приводу священник Олександр Улицький писав у листі до Сотера Ортинського у липні 1914 р.: «Газет і організацій натворило ся як звїзд на небі, а все щиро народне і патріотичне»²⁸.

Особливої уваги заслуговує організація товариств взаємодопомоги для українців у США та фінансова підтримка співвітчизникам на батьківщині. У цьому процесі немала заслуга належить греко-католицьким священикам, які допомагали в організації та нерідко очолювали керівні комісії. Зокрема, священник Антон Бончевський записав перед смертю дві тисячі доларів на стипендійний фонд Наукового Товариства імені Т. Шевченка. У 1911 р. було створено фонд на честь цього священика з метою фінансової підтримки товариства «Рідна школа»²⁹. Українські емігранти активно підтримували державотворчі прагнення на батьківщині. Зокрема, вони переслали грошовий переказ на акцію проведення виборчої реформи в австро-угорському парламенті та на допомогу українським студентам, ув'язненим через боротьбу за український університет³⁰. З Америки постійно надходили пожертви на різноманітні благодійні цілі³¹.

Про освітньо-культурний розвиток свідчать також листи греко-католицьких священиків зі США до митрополита Андрея Шептицького. Зокрема, Микола Підгорецький у листі від 25 вересня 1912 р. просив Митрополита дати на розгляд галицьким катехитам-експертам американський катехизм для підготовки

дітей до першого св. Причастя і допомогти видати його українською мовою. «Певний, що для наших дітей так в Сполучених Державах як в Канаді і Бразилії він дуже причинив би ся до піднесення свідомості католицької серед наших малют і здолував би вплив, який мають протестантські школи на нашу дітвору ... і в Галичині він би придав ся та зменшив ряди релігійного індеферентизму»³². Священик обіцяв невдовзі вислати дозвіл автора катехизму на перевидання, адже репродукція дозволялася лише у США³³. Крім того, у листі є ще одна цікава інформація про «[...]артиста-різьбяря Гр. Кузневича, знаного у нас в Сполучених Державах[...]», який збирався їхати до Галичини з метою брати участь у конкурсі на проект пам'ятника Тарасові Шевченку у Києві. Саме цей різьбяр мав передати Митрополиту примірник згаданого катехизму³⁴.

Греко-католицькі церкви у США стали своєрідними осередками збереження та розвитку української культури. Зокрема, українські емігранти у США значно розвинули хорове мистецтво. До речі, засновник одного з кращих хорів, Теодосій Каськів, уклав першу книжку букваря для українських шкіл в Америці³⁵. Хорові колективи створювали при церквах і вони мали чітко виражений духовно-національний характер. Згодом вони почали давати відкриті концерти, свідченням чого є збережені афіші, запрошення, пам'ятки та відгуки англійською та українською мовою. В одному з них зазначено: «Тріумфальна поїздка Українського Національного Хору по Злучених Державах Америки викликала «моду» на українську пісню та піднесла її в очах самих українців, котрі аж тепер зрозуміли ясно, який скарб Бог їм дав»³⁶.

Українські хорові колективи в Америці організовували вітальні концерти церковної музики на честь митрополита А. Шептицького з нагоди його приїзду у грудні 1921 р., 70-ліття та 35-ї річниці його вступлення на митрополичий престіл (1936 р.)³⁷. Цікаво, що збереглися запрошення на урочистий обід на честь А. Шептицького, що проводився 13 грудня 1921 р. у Нью-Йорку. У них описано меню та дрес-код – «Ukrainiandressing»³⁸. Усі ці заходи були свідченням великої поваги і вдячності української діаспори у США Митрополиту, котрий ніколи не залишався осторонь їхніх проблем: «Отсей концерт /1936 р./ улаштується для вшанування найбільшого із живучих українських громадян, правдивого батька народу, основника найрізномірніших українських установ, опікуна молоді, покровителя українського мистецтва й науки, мученика за долю Церкви українського народу, широко у світі знаного і високо ціненого своїми й чужими»³⁹.

Таким чином, завдяки самовідданій праці греко-католицьких священиків та освічених інтелігентів, які на прохання українських переселенців прибули в Америку, відбувся процес становлення міцної української спільноти у США, ґрунтованої на засадах української державності, духовності та культури. Упро-

довж нелегких періодів української історії, починаючи вже з Першої світової війни і дотепер, діаспора в Америці виявляла підтримку і суттєву допомогу своїй батьківщині. Успішна інтеграція в американське суспільство при одночасному збереженні своїх культурних і духовних коренів забезпечила гідну репрезентацію українськості закордоном. Це стало можливим великою мірою завдяки Греко-католицькій церкві, яка стала консолідуючим чинником у житті українських переселенців на закордоні.

- ¹ Великий А. Релігія й Церква – основні рушії української історії // Релігія в житті українського народу. Збірник матеріалів наукової конференції у Рокка ді Папа (18. 20 X 1963). – Мюнхен – Рим – Париж, 1966. – С. 3–9.
- ² Киридон А. Держава – Церква – Суспільство: інверсна трансформація в Україні. – Рівне: РІС КСУ, 2011. – С. 60–68; Скочиляс І. Культурна і релігійна традиція Галицької (Львівської) єпархії в дослідженнях доби конфесійного й національного служіння (до 1939 року) // С. 345–360.
- ³ Кашак І. Митрополит Андрей Шептицький і постання Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки. – 92 с.; Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття / Пекар А. – Т. I: Єрархічне оформлення. – Рим, 1967. – 242 с.;
Pekar A. Sheptyts'kyi and the Carpatho-Ruthenians in the United States / Pekar A. // *Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*. – P. 363–374;
Юшкевич В. Діяльність отця Івана Волянського серед американських українців (1884–1890 рр.) // *Етнічна історія народів Європи*. – Випуск № 31. – С. 106–113;
Юшкевич В. В. Українська греко-католицька церква у суспільно-політичному житті українців Північної Америки у 1870–1939 рр.: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / В. В. Юшкевич. – К., 2011. – 21 с.;
Brady J. Transnational conversions: Greek Catholic migrants and Ruskyy Orthodox conversion movements in Austria-Hungary, Russia, and the Americas (1890–1914). A Dissertation Submitted to the Graduate Faculty of the Kenneth P. Dietrich School of Arts and Sciences in partial fulfillment of the requirements for the degree of PhD in Religious Studies. – Pittsburgh, 2012. – 531 p.; Kaszczak I. The Ukrainian Catholic Church in America: the first forty years (1884–1924) / Kaszczak I. // *The Ukrainian Quarterly*. – 2008. – Vol. LXIV. – N. 3–4. – P. 200–210; Magocsi P. R. Our people: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America. / Magocsi P. R. – Multicultural History Society of Ontario, 2004. – 267 p.; Paska W. Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States: A Dissertation Submitted to the Faculty of the School of Religious Studies of the Catholic University of America / Paska W. – Washington, 1975. – 183 p.; Procko B. P. The establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884–1907 // *Pennsylvania history*. – 1975. – № 42. – P. 137–154; Procko B. Sheptyts'kyi and Ukrainians in the United States / Procko B. // *Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi* / editor P. R. Magocsi. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1989. – P. 349–362; Kuropas M. B. The Ukrainians in America. – Minneapolis, Minnesota, 1978; Procko B. The Byzantine Catholic Province of Philadelphia: A History of the Ukrainian Catholic Church in the U.S.A. Dissertation presented to the Faculty of Arts of the University of Ottawa through the Department of History as partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Villanova, 1963; Sanfilippo M. I. Ruteni

- nelle Americhe: emigrazione e viaggio// Da est ad ovest, da ovest ad est. Viaggiatori per le strade del mondo, a cura di Gaetano Platania. – Viterbo, Sette Città, 2006. – P. 397–429.
- Shipman A. Greek Catholics in America / Shipman A. // The Catholic Encyclopedia. // [http://catholicism.academic.ru/5292/Greek Catholics in America](http://catholicism.academic.ru/5292/Greek_Catholics_in_America).
- 4 Paska W. Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States. – P. 25–26.
- 5 Центральний державний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 789 (Пристаї Олексій – священник). – Оп. 1. – Спр. 7 (Спогади про місіонерську діяльність в Америці, листування з Бачинським М., Охримовичем В., Шептицьким А. та ін.) – Арк. 106.
- 6 Procko B. P. The establishment of the Ruthenian Church in the United States...1884–1907. – P. 139.
- 7 Пилипів І. В. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.) – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – С. 5.
- 8 Гнідик І. До проблеми статистики та національно-релігійних ідентифікацій української еміграції у США (кінець XIX–початок XX ст.) / І. Гнідик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 178.
- 9 Kaszczak I. The Ukrainian Catholic Church in America: the first forty years (1884–1924)... – P. 207; Качак І. Митрополит Андрей Шептицький і постанови Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки. – С. 19–20.
- 10 Кісь Н. Українська еміграція з Галичини початку XX ст.: конфесійна приналежність та національна ідентичність. – Історичні студії. – 2009. – С. 49–56; Warzeski W. Byzantine Rite Rusins in Carpatho-Ruthenia and America. – P. V, 1.
- 11 Sanfilippo M. I Ruteni nelle Americhe: emigrazione e viaggio. – P. 397.
- 12 Петровський О. Голоси українських часописів про XI. Гол. конвенцію «Гр. Кат. Руського Союзу» // Свобода (США). – 1910. – 42. – С. 4–5.
- 13 Paska W. Sources of Particular Law... – P. 20.
- 14 Юшкевич В. Діяльність отця Івана Волянського серед американських українців (1884–1890 рр.); Гнідик І. Перша українська греко-католицька парафія у США // Мандрівець (Тернопіль). – № 3 (111). – 2014. – С. 26–27.
- 15 Америка. – 1886. – 15 серпня. – С. 1.
- 16 Бачинський Ю. Українська імміграція в З'єдинених державах Америки. – Т. 1. – Львів, 1914. – С. 358–360.
- 17 Там само. – С. 360.
- 18 Юшкевич В. Діяльність отця Івана Волянського... – С. 110.
- 19 Свобода. – 15 вересня. – 1893. – С. 1–2.
- 20 ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 789 (Пристаї Олексій – священник). – Оп. 1. – Спр. 7 (Спогади про місіонерську діяльність в Америці, листування з Бачинським М., Охримовичем В., Шептицьким А. та ін.) – Арк. 6.
- 21 Пастирський лист Прев. єпископа Сотера Ортинського // Свобода (США). – 15 серпня. – 1907. – С. 4.
- 22 Slivka J. Historical Mirror Sources of the Rusin and Hungarian Greek Catholics in USA, 1884–1963. – Brooklyn, N. Y., 1978. – P. 58–59.

- ²³ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 358 (Шептицький Андрей-Олександр-Роман (1865–1944), митрополит Греко-католицької церкви, граф). – Оп. 2. – Спр. 255 (Листи священника Сендецького Іоана до Шептицького А.) – Арк. 31–32.
- ²⁴ The Sisters of the Order of Saint Basil the Great Celebrate 100 Years in America // Сівач. Sower (Stamford). – No. 12. – December, 26. – 2010. – Р. 4.
- ²⁵ Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. II: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988) / Пер. з англ. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 1148.
- ²⁶ Цит. за: Ваврик В. Єпископ Сотер Ортинський Чина Святого Василя Великого. У сорокаліття його смерті. – Філадельфія: Видавництво ОО. Василян у ЗДА, 1956. – С. 76–77; щодо визначень див.: ProckoB. P. The establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884–1907... – Р. 137-138; Гнідик І. До проблеми статистики... – С. 177–180.
- ²⁷ Ваврик В. Єпископ Сотер Ортинський... – С. 76.
- ²⁸ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 358. – Оп. 2. – Спр. 283 (Листи священника Улицького Олександра до Шептицького А.) – Арк. 15.
- ²⁹ Брат – Братові. Книга про ЗУАДК (Злучений Український Американський допомоговий комітет). – Філадельфія, 1971. – С. 8–9.
- ³⁰ Там само. – С. 10.
- ³¹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 358. – Оп. 1. – Спр. 108 (Листи українських організацій, комітетів, спілок в Канаді і США до Шептицького А. про надіслання коштів на благодійні цілі). – 138 арк.
- ³² Там само. – Оп. 2. – Спр. 230 (Листи священників Оруна Захара і Підгорецького Миколи з Нью-Йорка до Шептицького А.) – Арк. 1–2.
- ³³ Там само. – Арк. 3.
- ³⁴ Там само. – Арк. 1–2.
- ³⁵ Там само. – Оп. 1. – Спр. 34 (Афіші, брошури, присвячені Шептицькому А.) – Арк. 134.
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ Там само. – Арк. 82–84, 128, 190, 246
- ³⁸ Там само. – Арк. 74–81
- ³⁹ Там само. – Арк. 246.